

Давидович О. Я.,

к.т.н., доц., доцент кафедри товарознавства, технологій і управління якістю харчових продуктів, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО РИНКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Анотація. Вивчено передумови виникнення та особливості функціонування вітчизняного ринку інтелектуальної власності. Проведено аналіз патентної активності вітчизняних та іноземних суб'єктів на території України. У сучасній економіці України інтелектуальний потенціал ще не оцінюється належним чином: незатребуваність накопиченого інтелектуального багатства стала однією з причин розпаду у свій час багатьох наукових і виробничих колективів, масового відтоку талановитих фахівців за кордон, технологічної деградації виробництва. Встановлено, що велика кількість порушень у сфері інтелектуальної власності вимагає запровадження широкого спектра заходів з її удосконалення. Виявлено основні проблеми у патентуванні в Україні та визначено шляхи їх вирішення. Створення державної системи охорони інтелектуальної власності стане міцним фундаментом для подальшого інноваційного розвитку України, підвищення її конкурентноздатності на світовому ринку. Визначено тенденції розвитку українського ринку інтелектуальної власності.

Ключові слова: інтелектуальна власність, ринок, патентування, винахід, корисна модель, об'єкт промислової власності.

Davydovych O. Ya.,

Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of the Department of Commodity Science, Technologies and Food Quality Management, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

STATE AND TRENDS OF THE UKRAINIAN MARKET OF INTELLECTUAL PROPERTY

Abstract. The preconditions for the emergence and features of the functioning of the domestic intellectual property market are studied. The analysis of patent activity of domestic and foreign subjects on the territory of Ukraine is carried out. In today's Ukrainian economy, intellectual potential is not yet evaluated properly: the unclaimed accumulated intellectual wealth has become one of the reasons for the collapse of many scientific and production teams in its time, the massive outflow of talented specialists abroad, technological degradation of production. It has been determined that a large number of violations in the field of intellectual property requires the introduction of a wide range of measures to improve it. The basic problems in patenting in Ukraine are revealed and ways of their solution are determined. Creation of the state system of intellectual property protection will become a solid foundation for further innovative development of Ukraine and increase its competitiveness in the world market. The tendencies of development of the Ukrainian intellectual property market are determined.

Keywords: intellectual property, market, patenting, invention, useful model, industrial property object.

Постановка проблеми. На початку XXI ст. різко зросла цінність інтелектуальної власності, збільшуються масштаби її використання та швидкість освоєння. Інтелектуальна власність виступає однією з найважливіших складових економічного, наукового та виробничого потенціалу країни.

У провідних країнах світу інтелектуальна власність пронизує майже всі галузі, перетворюючись на справжній капітал. Підтвердженням цьому є, наприклад, загальний обсяг корпоративних активів США, який у 80-х роках XX ст. складався на 62 % з

матеріальних активів, а на початок третього тисячоліття ця цифра під впливом жорсткої ринкової боротьби зменшилася до 30 %. На початку 90-х років у Європі обсяг нематеріальних активів становив уже понад одну третину від загального обсягу всіх активів.

В Японії об'єкти інтелектуальної власності становлять більше ніж 45 % від загального обсягу корпоративних знань. За результатами проведених досліджень британськими вченими визначається,

що на сучасному етапі в середньому 40 % від загальної вартості компанії складає вартість об'єктів інтелектуальної власності.

Термін “ринок інтелектуальної власності” є ще доволі новим, використовується в науці відносно недавно, загальне розуміння цього терміна знаходиться на стадії становлення. Необхідно відмітити, що сучасний ринок інтелектуальної власності характеризується не лише специфічними тенденціями розвитку, а й властивими лише йому суперечностями, які зумовлюються особливостями інтелектуального продукту як об'єкта ринкових відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми, пов'язані із забезпеченням функціонування системи інтелектуальної власності, досліджувалися багатьма як зарубіжними, так і вітчизняними вченими, що детально висвітлюють у своїх працях проблеми формування та розвитку ринку інтелектуальної власності.

Постановка завдання. Динаміку становлення та розвиток ринку інтелектуальної власності багато в чому характеризує статистичний аналіз основних показників, які характеризують цей ринок.

Слід також відзначити недостатнє висвітлення в наявних публікаціях динаміки показників розвитку окремих сегментів ринку інтелектуальної власності, зокрема патентної активності винахідників, термінів розглядання патентних заявок, впливу ринку патентів на винаходи на показники інноваційного розвитку вітчизняної економіки, розроблення комплексу задач, пов'язаних із моніторинговим обстеженням рівня економічних збитків, які несуть правовласники від незаконних дій деяких виробників контрафактних виробів.

Метою статті є дослідження та аналіз показників ринку інтелектуальної власності.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Україні склалася ситуація, яка характеризується, з одного боку, зростанням деяких показників щодо об'єктів промислової власності, на які видані охоронні документи, а з іншого боку, гальмуванням розвитку високотехнологічних і економічно важливих для України та її майбутнього галузей господарства.

Причин такого гальмування декілька. Йдеться про розпорошення та дублювання управлінських функцій, зокрема організаційних, між кількома центральними органами виконавчої влади. Крім того, забезпечення реалізації політики у сфері охорони інтелектуальної власності характеризується браком належної координації та недостатньою ефективністю діяльності структур, які мають опікуватися питаннями розвитку національного інституту інтелектуальної власності. Вагомою є й причина повільного розгортання діяльності підрозділів з питань трансферу технологій, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності в органах виконавчої влади, бюджетних установах, організаціях і на підприємствах, діяльність яких пов'язана з використанням об'єктів інтелектуальної власності. Не розроблено систему дієвих економічних стимулів (податкових, кредитних, страхових тощо) щодо

створення та комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності з метою формування ринку цих об'єктів. Не запроваджені механізми державної підтримки патентування вітчизняних об'єктів інтелектуальної власності в іноземних державах, створених за бюджетні кошти. Немає методики визначення розміру шкоди, завданої порушенням прав на об'єкти права інтелектуальної власності. Бракує нормативно-правового регулювання питань, пов'язаних з необхідністю здійснення оцінки інтелектуальної власності.

Формування ринку інтелектуальної власності відбувається повільно, немає ефективних механізмів обліку та запровадження у виробництво результатів інтелектуальної діяльності. Мають місце неконтрольована передача наукових і конструкторських розробок за кордон, витік з України вітчизняних заявок на перспективні винаходи (невирішеність питань інтелектуальної безпеки).

Статистика показує, що протягом 2017 р. спостерігалася невисока активність у поданні заявок на об'єкт промислової власності. Загальна їх кількість перевищила показник 2016 р. на 3,6 %. Зменшилася активність у поданні заявок на знаки для товарів і послуг національними заявниками. Практично не змінилася активність у поданні заявок на винаходи, на 4,8 % зменшилася активність у поданні заявок на корисні моделі. Водночас на 7,7 % збільшилася активність у поданні заявок на промислові зразки, але їх частка залишилася незначною в загальній кількості заявок на об'єкт промислової власності. Із загальної кількості поданих заявок 7,6 % становлять заявки на винаходи, 17,1 % – на корисні моделі, 4,5 % – на промислові зразки. Кількість заявок на знаки для товарів і послуг становила 70,8 %.

Активність іноземних заявників за національною процедурою збільшилася на 11,5 %, національних заявників – на 2,2 %. Частка іноземних заявок у загальній кількості заявок на винаходи становила 43,6 % (рис. 1).

Серед іноземних країн лідерами у 2017 р. в поданні заявок на винаходи, як і в попередні роки, були: США (515 заявок), Німеччина (231 заявка), Швейцарія (202 заявки), Франція (84 заявки), Велика Британія (75 заявок), Бельгія та Японія (по 59 заявок) і Російська Федерація (58 заявок), при цьому кількість заявок від заявників зі США, Бельгії та Російської Федерації збільшилася на 7,5 %, 22,9 % та 7,4 % відповідно. Водночас кількість заявок від заявників із Швейцарії, Франції, Великої Британії, Японії, Люксембургу та Нідерландів зменшилася на 17,6 %, 15,2 %, 14,8 %, 13,2 %, 15,5 % та 17,9 %.

Кількість заявок від заявників з Німеччини практично залишилася на рівні 2016 р. Також треба зазначити, що кількість заявок від заявників з Данії зросла на 28,6 % (36 заявок), Австрії – на 36,0 % (34 заявки), Китаю – на 6,7 % (32 заявки) та Польщі – на 20,0 % (24 заявки). Загалом заявниками з перелічених країн було подано більше ніж 1,5 тис. заявок, або майже 88,0 % від загальної кількості заявок, що надійшли від іноземних заявників (рис. 2).

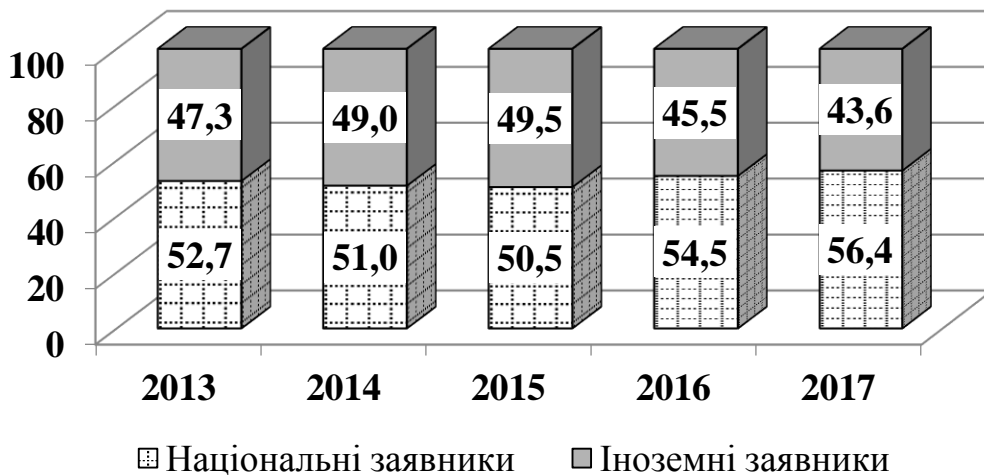

Рис. 1. Динаміка надходження заявок на винаходи від національних та іноземних заявників у 2012-2017 рр., %

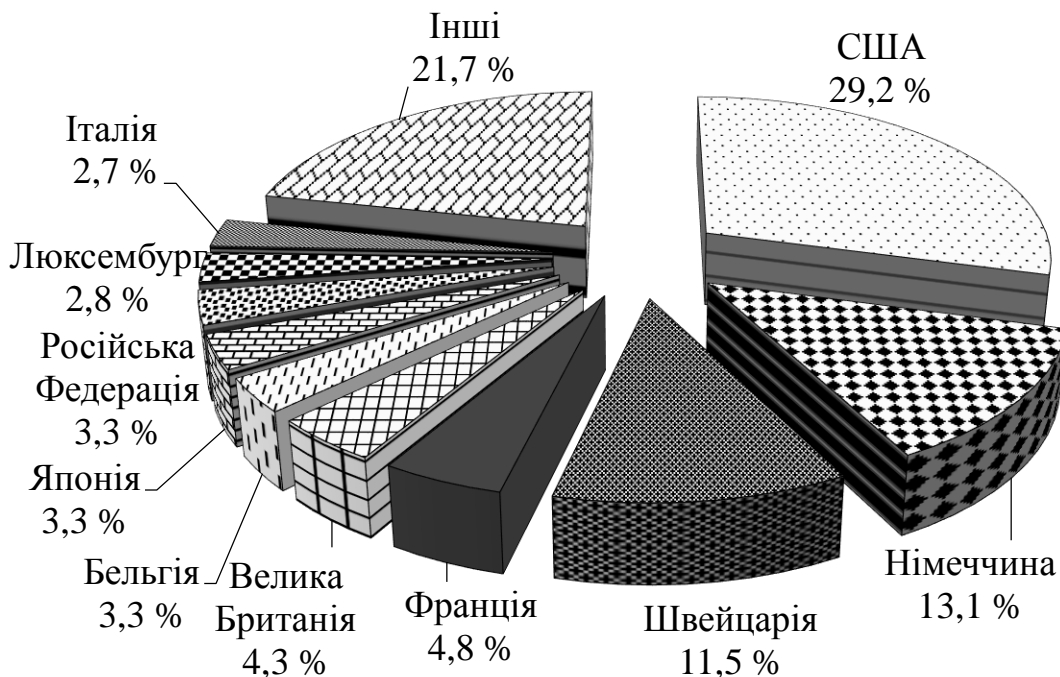

Рис. 2. Країни-лідери в поданні заявок на винаходи за національною процедурою у 2017 р., %

У 2017 р. національними заявниками подано майже 11,3 тис. заявок на винаходи та корисні моделі, що на 3,9 % менше порівняно з 2016 р. (табл. 1). Серед поданих переважають заявки на корисні моделі (79,7 %). Кількість заявок на винаходи від національних заявників збільшилася на 2,3 %.

Протягом 2017 р. заявниками-юридичними особами подані близько 7,2 тис. заявок на винаходи і корисні моделі, це на 5,0 % менше порівняно з 2016 р. Активність фізичних осіб зменшилася на 1,7 %. Однак, як і в попередні роки, частка заявок на винаходи була вищою серед заявників-фізичних осіб (рис. 3).

Найбільша частка заявок на винаходи і корисні моделі від юридичних осіб припадає на галузі “Освіта” і “Наукові дослідження та розробки” (89,3 %). Закладами освіти подана 4561 заявка на винаходи і корисні моделі (63,8 % від загальної кількості), а науковими організаціями – 1823 заявки (25,5 %).

Кількість заявок, поданих закладами освіти, щороку перевищує кількість заявок, поданих науковими організаціями (рис. 4).

Винахідницька активність у промисловості залишається низькою, промисловими підприємствами подано у 2017 р. 255 заявок на винаходи і корисні моделі, тоді як у 2016 р. 3339 заявок, що становить

2,6 % від їх частки у загальній кількості поданих заявок. Найбільш активними у поданні заявок у промисловості були підприємства з виробництва

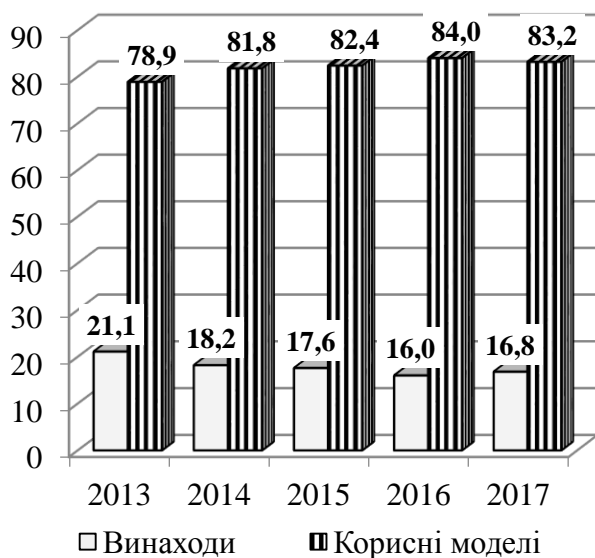
машин та устаткування фармацевтичних продуктів і препаратів, харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів та автотранспортних засобів (рис. 5).

Таблиця 1

Надходження заявок на винаходи і корисні моделі від національних заявників

	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2017 р. % до 2016 р.
Усього заявок	12836	11701	10763	11705	11253	96,1
Винаходи	2858	2457	2273	2232	2283	102,3
юридичні особи	1597	1335	1128	1207	1197	99,2
фізичні особи	1261	1122	1145	1025	1086	105,9
Корисні моделі	9978	9244	8490	9473	8970	94,7
юридичні особи	5970	5001	5295	6324	5953	94,1
фізичні особи	4008	3243	3195	3149	3017	95,8

Заявники-юридичні особи

Заявники-фізичні особи

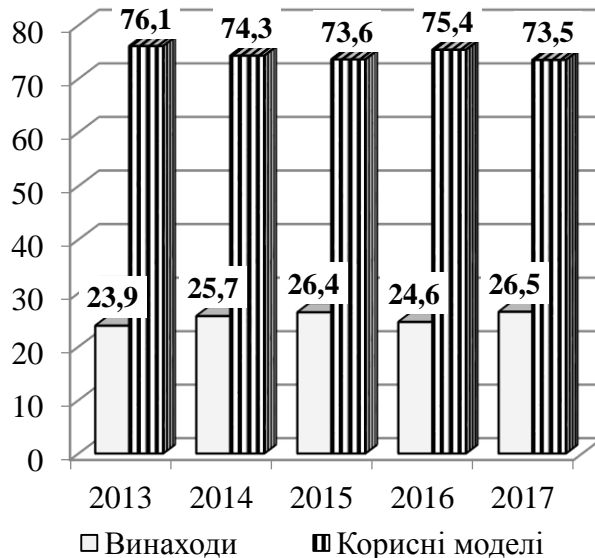

Рис. 3. Співвідношення заявок на винаходи і корисні моделі, поданих національними заявниками у 2013-2017 рр., %

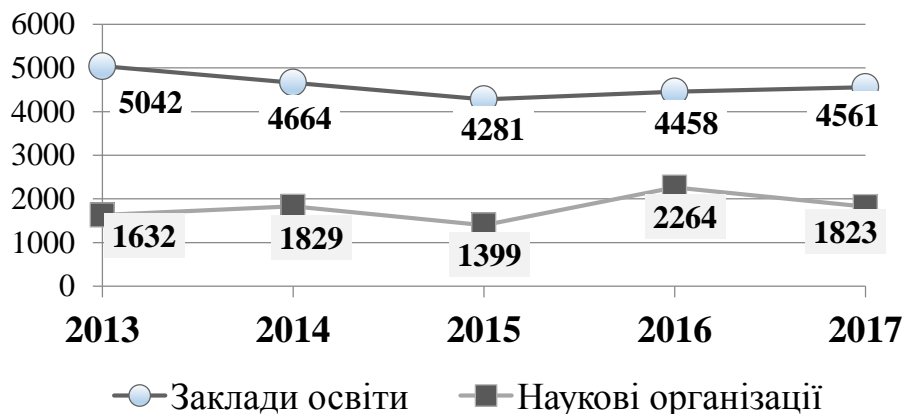

Рис. 4. Динаміка подання заявок на винаходи і корисні моделі закладами освіти та науковими організаціями у 2012-2017 рр.

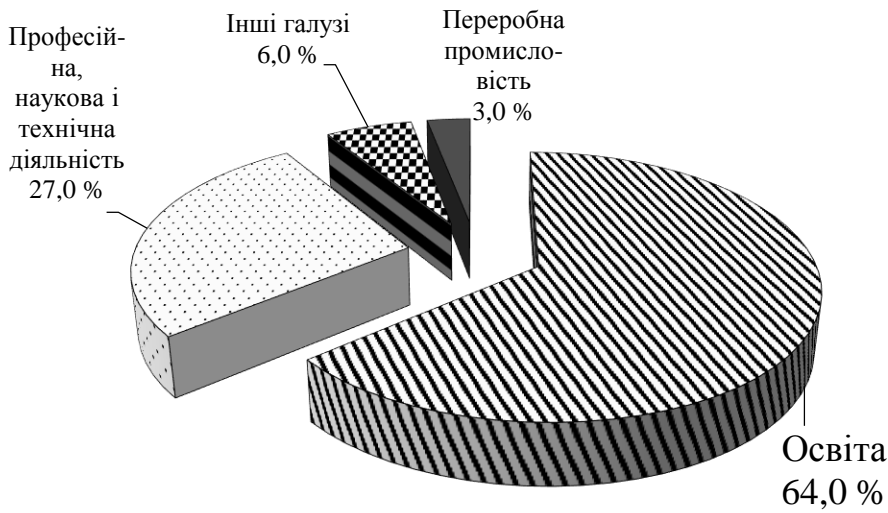

Рис. 5. Розподіл заявок на винаходи і корисні моделі за видами економічної діяльності заявників у 2017 р., %

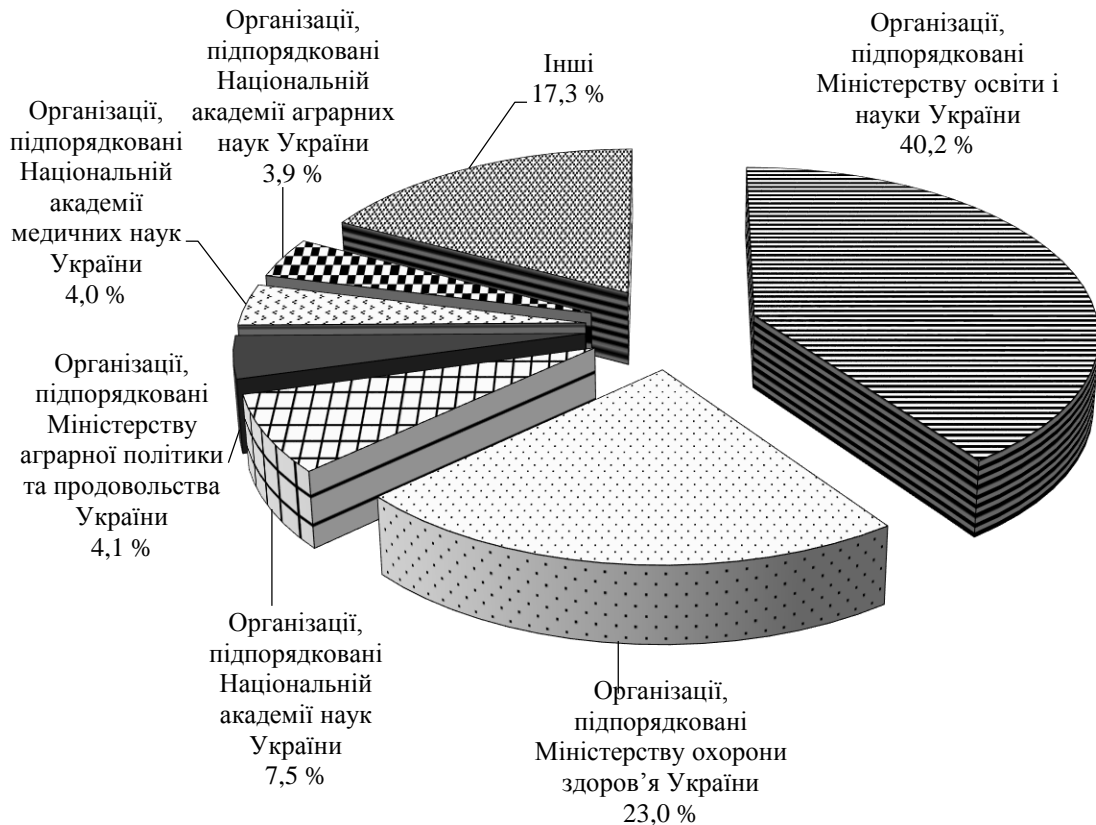

Рис. 6. Розподіл заявок на винаходи і корисні моделі за організаціями у 2017 р., %

Заклади освіти з найвищою винахідницькою активністю
(кількість заявок на винаходи і корисні моделі від національних заявників)

Усього за закладами освіти	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.
	5042	4664	4281	4458	4561
Національний університет харчових технологій	485	446	354	294	277
Національний університет біоресурсів і природоко-ристування України	212	232	261	278	271
Національний технічний університет України “Київський політехнічний інститут”	196	229	203	223	221
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського “Харківський авіаційний інститут”	68	138	135	122	160
Буковинський державний медичний університет	80	123	63	129	147
Одеська національна академія харчових технологій	98	122	82	83	138
Тернопільська державна медична академія ім. І. Я. Горбачевського	37	48	65	95	128
Вінницький національний технічний університет	137	132	127	116	123
Харківський національний медичний університет	78	77	67	104	113
Таврійський державний агротехнологічний університет	61	76	100	86	101
Ужгородський національний університет	34	59	75	38	91
Національний університет “Львівська політехніка”	100	102	78	75	88
Одеський національний медичний університет	104	101	71	60	86
Національний медичний університет ім. О. О. Богомольця	225	181	205	56	84
Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького	31	47	3	95	74
Харківський національний автомобільно-дорожній університет	62	56	45	70	74
Національний технічний університет “Харківський політехнічний інститут”	76	103	80	91	70
Вищий державний навчальний заклад України “Українська медична стоматологічна академія”	3	50	57	78	69
Донбаська державна машинобудівна академія	63	43	57	45	69
Національний гірничий університет	58	53	57	67	67
Національний університет водного господарства та природокористування	34	51	64	76	66
Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля	301	97	68	34	64
Національна медична академія післядипломної освіти імені П. Л. Шупика	53	41	35	59	61
Київський національний університет технологій та дизайну	102	119	121	117	60
Харківська національна академія міського господарства	21	18	15	19	58
Національний авіаційний університет	81	75	68	60	57
Приазовський державний технічний університет	59	50	45	58	57
Інші	2183	1795	1600	1830	1687

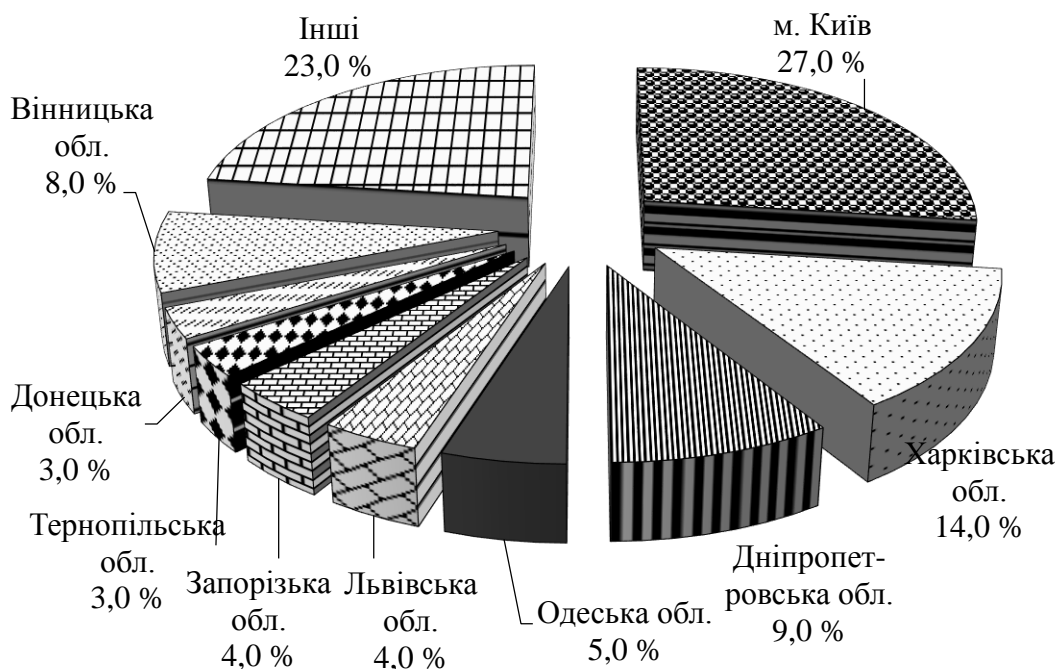

Рис. 7. Розподіл заявок на винаходи і корисні моделі за регіонами у 2017 р., %

У 2017 р. найвищою винахідницькою активністю відрізнялися організації, підпорядковані Міністерству освіти і науки України (МОН України), Міністерству охорони здоров'я України (МОЗ України), Національній академії наук України (НАН України), Міністерству аграрної політики і продовольства України, Національній академії медичних наук України, Національній академії аграрних наук України. Структуру подання заявок протягом 2017 р. наведено на рис. 6.

Серед вищих навчальних закладів найбільш активними в поданні заявок виявилися Національний університет харчових технологій, Національний університет біоресурсів і природокористування України, Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут" та ін. (табл. 2).

Аналіз винахідницької активності в регіональному розрізі свідчить, що найбільше заявок подається заявниками м. Київ (3137 заявок) і Харківської області (1522). Високою активністю відрізняються також Дніпропетровська (956), Вінницька (941 заявка), Одеська (572), Львівська (465), Запорізька (398), Донецька (332), Тернопільська (306) області. Загалом заявниками цих регіонів протягом 2017 р. подано понад 8,6 тис. заявок, або майже 77 % від загальної їх кількості (рис. 7).

У 2017 р. зареєстровано майже 10,6 тисячі патентів на винаходи і корисні моделі на ім'я національних заявників, з них майже 9,4 тисячі складають патенти на корисні моделі (88,4 %). Частка патентів, виданих на ім'я юридичних осіб, становила 66,7 % (табл. 3).

Таблиця 3

Реєстрація охоронних документів на винаходи і корисні моделі на ім'я національних заявників

Усього заявок	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2017 р. % до 2016 р.
	11689	10717	9551	10208	10589	103,7
У т.ч. на ім'я юридичних осіб	7464	6972	6316	6848	7061	103,1
корисні моделі	6307	5799	5251	6025	6329	105,0
винаходи	1157	1173	1065	823	732	88,9
У т.ч. на ім'я фізичних осіб	4225	3745	3235	3360	3528	105,0
корисні моделі	3639	3216	2784	2906	3036	104,5
винаходи	586	529	451	454	492	108,4

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. У сучасній економіці України інтелектуальний потенціал ще не оцінюється належним чином: незатребуваність накопиченого інтелектуального багатства стала однією з причин розпаду у свій час багатьох наукових і виробничих колективів, масового відтоку талановитих фахівців за кордон, технологічної деградації виробництва.

Економічний розвиток України всупереч наявному потужному інтелектуальному потенціалу дедалі більше набуває досить вираженого сировинного, трудомісткого й енергоємного характеру, а сама держава вже стала постійним донором найрозвинутіших країн з інтелектуальних ресурсів.

Сучасна система охорони інтелектуальної власності практично перебуває на етапі свого становлення та потребує подальшого удосконалення. Велика кількість порушень у сфері інтелектуальної власності вимагає запровадження широкого спектра заходів з її удосконалення. Створення державної системи охорони інтелектуальної власності стане міцним фундаментом для подальшого інноваційного розвитку України, підвищення її конкурентноздатності на світовому ринку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Денисюк О. П. Проблеми та перспективи розвитку охорони інтелектуальної власності в Україні / О. П. Денисюк // Адвокат. – 2009. – № 7. – С. 38-41.

2. Полякова Ю. В. Патентна активність: загальносвітові тенденції та позиції України / Ю. В. Полякова // Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова. – 2014. – Т. 19. – Вип. 2/1. – С. 152-155.

3. Яковлев А. І. Сучасний стан та перспективи розвитку українського ринку інтелектуальної власності / А. І. Яковлев, О. П. Косенко, М. М. Ткачов // Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – 2015. – № 819. – С. 455-464.

4. Промислова власність у цифрах. Показники діяльності Міністерства економічного розвитку і торгівлі України та Державного підприємства “Український інститут інтелектуальної власності” за 2017 рік [Електронний ресурс] // Державне підприємство “Український інститут інтелектуальної власності”. – Режим доступу: http://uipv.org/i_upload/file/promvlasnist-2017.pdf.

REFERENCES

1. Denysiuk, O. P. (2009), Problemy ta perspektyvy rozvytku okhorony intelektual'noi vlasnosti v Ukraini, Advokat, № 7, s. 38-41.

2. Poliakova, Yu. V. (2014), Patentna aktyvnist': zahal'nosvitovi tendentsii ta pozytsii Ukrainy, Visnyk ONU imeni I. I. Mechnykova. T. 19. Vyp. 2/1. S. 152-155.

3. Yakovliev, A. I. Kosenko, O. P. and Tkachov, M. M. (2015), Suchasnyj stan ta perspektyvy rozvytku ukrains'koho rynku intelektual'noi vlasnosti, Visnyk Natsional'noho universytetu “L'vivs'ka politekhnikha”. Menedzhment ta pidpriemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia i problemy rozvytku. № 819. S. 455-464.

4. Promyslova vlasnist' u tsyfrakh. Pokaznyky diial'nosti Ministerstva ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy ta Derzhavnoho pidpriemstva “Ukrains'kyj instytut intelektual'noi vlasnosti” za 2017 rik, Derzhavne pidpriemstvo “Ukrains'kyj instytut intelektual'noi vlasnosti”, available at: http://uipv.org/i_upload/file/promvlasnist-2017.pdf.